

СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ПРАВА

Висока мета юридичної науки, її спрямування постійно направлені на розвиток й удосконалення методів та прийомів установлення, закріплення, застосування, а також тлумачення права. Крім того, на певних етапах розвитку права юридична наука (правова система поглядів, доктрина) набуває певних особливостей та, як наслідок, виявляє свою безпосередню спроможність і потенційну здатність виступити в якості форми права. Варто згадати, що найвидатніші римські юристи були наділені правом надавати роз'яснення, які набували обов'язкового характеру, і в подальшому застосовувалися судовими органами. У такий спосіб доктринальні погляди знаних юристів ставали невід'ємною складовою нормативно-правових актів, кодексів, судових прецедентів тощо.

Доцільно звернути увагу і на той факт, що англійські суди у своїй діяльності широко застосовували в якості джерел права трактати відомих юристів. Слід зазначити, що у вітчизняній історії юриспруденції деякі юридичні конструкції, створені юристами-вченими, теж увійшли до правової системи та закріпилися правом. Це стосується, зокрема, конструкції «оперативного господарського управління», що за часів соціалістичної форми господарювання розмежовувала правомочності держави і підприємств [1, с. 35].

Як відомо, сучасна вітчизняна юридична наука, суттєво впливаючи на процеси розвитку правової практики, а також адекватного тлумачення законів й удосконалення законодавства, офіційним джерелом права в Україні не визнається. Проте, варто відмітити, що закріплення результатів теоретико-правових досліджень за допомогою відповідних правових категорій, зокрема, таких як юридичні конструкції, є особливо значимим аспектом наукової діяльності. Провідна роль правової доктрини як джерела права виявляється насамперед через існуючі поняття і конструкції, які схвалює та цілеспрямовано застосовує правотворчий орган. Крім того, самі творці права певною мірою перебувають у деякій залежності від впливу правових доктрин, оскільки їм, як правило, доводиться підтримувати певну юридичну позицію та приєднуватися до обраної юридичної концепції з подальшими відповідними правовими наслідками.

Слід відзначити, що належну увагу до вивчення проблематики юридичних конструкцій приділено у наукових працях таких вчених, як С. Алексєєв, П. Андрушко, В. Бабаєв, В. Баранов, Є. Благон, С. Братусь, Н. Власенко, С. Головіна, Г. Гурвіч, Ж. Дзейко, Т. Дідич, Т. Доценко, А. Іванчин, Р. Ієрінг, В. Карташов, Т. Кашаніна, М. Кельман, Д. Керімов, Б. Кістяківський, Т. Кленова, В. Коняхін, М. Коркунов, Н. Кузнєцова, О. Лейст, А. Лушніков, М. Лушнікова, С. Маврін, Ю. Марєєв, Д. Мейєр, О. Мурашин, С. Муромцев, А. Нашиц, В. Нерсєсянц, А. Піголкін, Д. Пономарьов, Б. Розовський, Р. Ромашов, В. Сальніков, О. Спиридонова, М. Тарасов, Ю. Тихомиров, В. Толстїк, М. Шаргородський, Ю. Шемшученко, О. Черданцев, О. Ющик та ін.

Дана стаття має на меті виявити й охарактеризувати деякі аспекти, що пов'язані з практичною та соціальною цінністю юридичних конструкцій у процесі розвитку права і пізнання правових явищ.

Відомо, що в основі наукового пізнання правової реальності (феноменологічної методології) право позиціонується як специфічний феномен, який за умови наявності соціально значимого нормативного змісту інтерпретується у межах соціуму як цінність, надаючи правовим нормам значення абсолютно виправданих, правомірних вимог. При цьому факт реального існування правового явища не потребує раціонального доведення, а може бути лише зафіксований під час розгляду структури права як такої. У системі правових явищ юридична конструкція виступає як самостійна правова категорія. Саме через юридичні категорії здійснюється сутнісна характеристика явищ правової дійсності. Характерно, що юридичні конструкції властиві кожному типу права, що

існував історично, тому соціальна і практична цінність юридичних конструкцій у процесі розвитку права і пізнання правових явищ є очевидною.

У сучасній науковій літературі підкреслюється, що традиційне формально-логічне розуміння юридичної конструкції у правознавстві виражає той зміст, який органічно поєднаний з юридичною діяльністю і з юридичним мисленням. Доречно відмітити особливу специфічну здатність юридичної конструкції виступати в якості засобів осмислення чинного позитивного права. М. Тарасов, зокрема, зазначає, що розвиток права відбувається шляхом створення, вдосконалення та наступного нормативного закріплення особливої правової категорії — юридичних конструкцій. При цьому юридична конструкція, втілена в нормі (нормах) права будь-якого правового інституту, не втрачає своїх особливих властивостей, які дозволяють розглядати даний феномен як «опорну конструкцію позитивного права» [2, с. 35]. Таким чином, специфічна здатність юридичної конструкції виступати в якості засобів осмислення чинного позитивного права полягає в тому, що ці засоби мають логіко-смыслову структуру, певним чином упорядковують і розвивають позитивне право, а також забезпечують його практичне застосування.

Юридична конструкція як знаряддя пізнання правових явищ надає нам можливість організувати та поєднати правові засоби у такий спосіб, щоб вони, доповнюючи один одного, набуваючи системного характеру, утворювали цілісний, змістовно-логічний регулятивний механізм, спроможний забезпечити досягнення ефективних правових результатів. У процесі дослідження юридичної конструкції, вбачається, що головною властивістю юридичної конструкції, яка найбільш резонно і повно виявляє її сутність, є її юридично-практичне значення. Це, в свою чергу, означає, що юридична конструкція завжди може бути виражена в системі правових норм, але при цьому нею не вичерпуватися. Оскільки існують певні закономірності у побудові юридичних конструкцій, що зумовлені її призначенням, логіка внутрішньої будови юридичної конструкції забезпечується принципом, який називається принципом послідовності. Вивчення особливостей юридичної конструкції в якості самостійного знаряддя у пізнанні правових явищ дає підстави вважати означену категорію конкретизованим способом виразу певних даних. Це означає, що юридична конструкція забезпечує чітке, без будь-яких відхилень, точне відтворення ситуації з дотриманням логічної послідовності у процесі.

Доречно відзначити, що правова наука традиційно все більше уваги приділяє характеристиці системних якостей юридичної конструкції, дослідженню цілісності її побудови, взаємного розміщення частин певного елемента правової дійсності. Сучасний теоретико-правовий підхід до бачення юридичної конструкції характеризує її як наукове поняття, отримане в результаті наукового пізнання, та свідчить про взаємозв'язок даної категорії з категорією «юридичне поняття». Так, за твердженням А. Деревніна, взаємозв'язок юридичного поняття з юридичною конструкцією полягає в тому, що юридичні поняття відображають ідеї, уявлення про правові явища в цілому. В них знаходять своє відображення тільки сутність тотожних предметів дослідження. Юридичні ж конструкції являють собою одну з форм відображення тих самих явищ правової дійсності. Але вони вже відображають структуру елементів правової дійсності [3, с. 11].

Отже, кожна юридична конструкція створюється як ідеальна модель, що відображає складну структурну будову врегульованих правом суспільних відносин, юридичних фактів або їх елементів. За допомогою юридичної конструкції стає можливим пізнати конкретні правові явища, їх сторони як єдине, зв'язане ціле. Оскільки у процесі характеристики правових явищ ми значною мірою оперуємо ідеальними, розумово-зоровими конструкціями, це допомагає виявити і розкрити те загальне, що внутрішньо об'єднує багатоманітні прояви конкретної правової дійсності. Крізь призму юридичної конструкції структура досліджуваного явища розкладається на власні складові частини, кожна з яких сама по собі є юридичною абстракцією, а успіх пізнання системного цілого залежить від знання його складових частин.

Слід звернути увагу, що з метою найоптимальнішого практичного застосування в юридичній літературі розрізняють нормативні юридичні конструкції та теоретичні юридичні конструкції [4, с. 16]. Нормативні юридичні конструкції, закріплені та виражені в нормах права, саме у такий спосіб створюється матеріальна основа права і його власний зміст. Теоретичні юридичні конструкції, в свою чергу, слугують цілям правової науки у процесі пізнання права. Характеризуючи вказані

юридичні конструкції, необхідно відмітити той факт, що з методологічної точки зору юридична конструкція може розглядатися як нормативна схема регулювання, що склалася в межах позитивного права, та як наукова теоретична модель (як об'єкт та предмет юриспруденції). З огляду на викладене вище, можна зробити висновок, що створення досконалої юридичної конструкції є важливою за своїм значенням і результатом дією, оскільки юридична конструкція, яка цілком відповідає певним вимогам, точно і виразно передає сутність правового явища, завжди є працюючою і цінною для процесу розвитку права, а також ефективною у ході пізнання правових явищ.

На наш погляд, заслуговує на увагу точка зору Д. Пономарьова, який у процесі дослідження теоретичних конструкцій робить висновок про те, що теоретичні конструкції не завжди набувають статусу юридичних. При цьому, дослідник досить вдало наводить приклад стосовно існування у цивілістиці такої теоретичної конструкції, як «кауза правочину». Д. Пономарьов, зокрема, відзначає, що у російському цивільному законодавстві дане поняття відсутнє і на рівні терміну, і на рівні правових норм, які відображають це поняття в тому чи іншому сенсі. Тому можна говорити, що конструкція «кауза правочину», залишаючись теоретичною конструкцією, юридичною конструкцією не є [5, с. 85; 6, с. 81-94]. Досліджуючи дане питання крізь призму вітчизняного законодавства, варто зауважити, що означене поняття в українському цивільному законодавстві також не закріплене ні на рівні терміну, ні на рівні правових норм, які відображають це поняття.

Враховуючи вище викладене, вважаємо, що юридичні конструкції у процесі осмислення права суттєво допомагають його ефективного практичного застосуванню. «Формально-логічне розуміння юридичної конструкції слугує процесу впорядкування, структурування, розвитку і пізнання права та правових явищ.

Використана література:

1. *Венедиктов А. В.* Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1948. — 839 с.
2. *Тарасов Н. Н.* Юридические конструкции в праве и научном исследовании (методологические проблемы) / Н. Н. Тарасов // Российский юридический журнал. — 2000. — № 3. — С. 25-36.
3. *Деревнин А. А.* О понятии юридической конструкции / А. А. Деревнин // Академический юридический журнал. — 2004. — № 4. — С. 9-13.
4. *Черданцев А. Ф.* Юридические конструкции, их роль в науке и практике / А. Ф. Черданцев // Правоведение. — 1972. — № 3. — С. 12-19.
5. *Пономарев Д. Е.* Генезис и сущность юридической конструкции: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Д. Е. Пономарев. — Екатеринбург, 2005.
6. *Новиков К. А.* О каузе в сделках и обязательствах / К. А. Новиков // Правоведение. — 2002. — № 6 (245). — С. 81-94.

Зінченко О. В. Соціальна цінність юридичних конструкцій у процесі розвитку права.

У статті розглядаються деякі аспекти практичної цінності юридичних конструкцій у процесі розвитку права.

Автор зазначає, що традиційне формально-логічне розуміння юридичної конструкції у правознавстві виражає той зміст, який органічно поєднаний з юридичною діяльністю і з юридичним мисленням.

Автор робить висновок, що створення досконалої юридичної конструкції є важливою за своїм значенням і результатом дією, оскільки юридична конструкція, яка цілком відповідає певним вимогам, точно і виразно передає сутність правового явища, завжди є працюючою і цінною для процесу розвитку права, а також ефективною у ході пізнання правових явищ.

Ключові слова: юридична наука, нормативна юридична конструкція, теоретична юридична конструкція, правові явища.

Зинченко О. В. Социальная ценность юридических конструкций в процессе развития права.

В статье рассматриваются некоторые аспекты практической ценности юридических конструкций в процессе развития права.

Автор отмечает, что традиционное формально-логическое понимание юридической конструкции в правоведении выражает то содержание, которое органично соединено с юридической деятельностью и с юридическим мышлением.

Автор делает вывод о том, что создание совершенной юридической конструкции является важным по своему значению и результатом действием, поскольку юридическая конструкция, которая полностью отвечает определенным требованиям, точно и выразительно передает суть правового явления, всегда есть работающей и ценной для процесса развития права, а также эффективной в ходе познания правовых явлений.

Ключевые слова: юридическая наука, нормативная юридическая конструкция, теоретическая юридическая конструкция, правовые явления.

Zinchenko O. Social Value of Juridical Constructions in the Process of Law Development.

The article analyses several aspects of the practical value of juridical constructions during the process of law development.

The author observed that in the system of legal phenomena juridical construction acts as an independent juridical category. In addition it is focused on the main feature of the juridical construction that most fully and reasonably identifies its essence, its legal and practical value.

To the author's mind, traditional formal-logical understanding of the juridical constructions of jurisprudence expresses the meaning which organically combined with the legal activities and legal thinking.

The author also emphasizes that juridical construction specific to each type of law, which existed historically. That is why social and practical value of juridical constructions in the process of law development and cognition of legal phenomena is obvious.

As a result, the author concludes, that juridical constructions in the comprehension of law substantially help its effective practical application.

The author considers that creating perfect juridical construction is important action in its significance and the result, since the juridical construction, that meets the certain requirements, accurately and clearly conveys the essence of legal phenomena, it is always working and valuable for the process of law development, and it is also effective during the cognition of legal phenomena.

Key words: jurisprudence, juridical construction, regulatory juridical construction, theoretical juridical construction, legal phenomena.